

JULIE SEDIVY (2021):

MEMORY SPEAKS: ON LOSING AND RECLAIMING LANGUAGE AND SELF

Cambridge: Harvard University Press

Linda Doleží

Předkládaný text si klade za cíl upozornit na mimořádně zajímavý titul a v tomto smyslu je tedy jakousi upoutávkou na jedinečnou knihu, již ocení jak odborníci, tak i laická veřejnost se zájmem o vícejazyčnost a o problematiku zkoumající souvislosti mezi jazyky, pamětí a identitou. V kontextu české i světové jazykovědy, zaměřující se na oblast jazykové atrie a vícejazyčnosti, se jedná o nesmírně inspirativní publikaci, která je ve světle současné uprchlické krize obzvláště aktuální.

Hlavní korpus knihy, sestávající z šesti kapitol s názvy Smrt, Sny, Dualita, Konflikt, Oživení a Domov (překlad L. D.), je doplněn nejen bohatým poznámkovým aparátem, bibliografií či rejstříkem, ale navíc i rodinnými fotografiemi, uvozujícími začátek každé kapitoly. Autorkou knihy, která má celkem 346 stran a je psána v angličtině, je Julie Sedivy, vysokoškolská pedagožka působící na Univerzitě v Calgary a na Brownově univerzitě. Odborný zájem této kanadské vědkyně s českými kořeny se soustředí zejména na řadu pozoruhodných témat z lingvistiky a psychologie. Přestože se nejedná o čistě vědeckou publikaci, je třeba podotknout, že poznatků z oblasti vědy je zprostředkováno opravdu velké množství. Nicméně autorka vše podává velmi vstřícným, nenáročným a hlavně poutavým způsobem. Řečeno slovy Anety Pavlenko (2005): „Autorka nás provází po své lingvistické trajektorii a vede nás po cestě, na kterou nastoupila po smrti svého otce.“ Publikace Julie Sedivy je nejen odbornou knihou pojednávající o ztracení jazyka, o tom, jak funguje vícejazyčná mysl a co prožívá vícejazyčný člověk, zároveň se jedná i o osobní a velmi intimní zpověď, v níž autorka popisuje vztah ke svým jazykům a ke všemu, co se jich v jejím životě týká. Mimo jiné se dotýká kultury, tradic, emocí a také identity. Hlavní pozornost je věnována češtině, ale nejen jí, jelikož Julie Sedivy se svými úvahami napojuje na ostatní členy komunit se zděděnými jazyky a přibližuje jejich osudy i jazykové putování. V českém kontextu bylo dané problematice nedávno věnováno tematické číslo časopisu *Naše řeč* (Nekula 2021), opatřené úvodem Marka Nekuly a doplněné studii předních odborníků na toto téma. Julie Sedivy odešla spolu se svými rodiči z tehdejšího Československa, když jí byly dva roky. Čeština pro ni do té doby byla mateřským a současně jediným jazykem. Angličtina byla kupodivu až pátou řečí, kterou si osvojila, nicméně právě ta se nakonec stala jazykem nejsilnějším. Jak autorka píše (s. 2) „(angličtina) měla nejostřejší lokty.“

První kapitola s názvem Smrt začíná zmínkou o tatínkově úmrtí a o odumírání češtiny. Proces skomírání své mateřštiny přirovnává k utichnutí části orchestru (s. 3). Popisuje svůj stesk nejen po tatínkovi, ale také po češtině. Autorka se přitom opírá o poznatky významných badatelek z oblasti jazykové atrie, jakými jsou třeba M. S. Schmid nebo M. Polinsky, a zamýšlí se nad důvody jazykové atrie, jež vztahuje k vlastnímu životu. Popisuje svou cestu zpět do České republiky, na kterou se vydala po smrti tatínka, a snaží se popsat, co se dělo v její vícejazyčné mysli. Jako čtenáři tak můžeme být svědky probouzení jejího utichlého jazyka. Pro autorku se tento návrat

do rodného kraje a ke své mateřštině stal zkušeností, jež jí zásadně změnila život. V souvislosti se svojí češtinou používá výrazy jako *smrt* a *eroze*, zároveň ji ale popisuje jako jazyk, k němuž se vracíte jako „k teplu babiččiny kuchyně“ (s. 12). Zajímavé je, že autorka sice lituje, do jaké míry je její čeština oslabená, současně si však uvědomuje, že nebylo možné žít jinak. Upozorňuje totiž na nelehký život migrantů, kdy udržení mateřského jazyka se vzhledem k dalším těžkostem může jevit jako něco nepodstatného. Ztrátou mateřštiny přicházíme o část svého dětství, o část kontextu, v němž jsme žili, o část svého já. První kapitola je věnována rovněž vymírání jazyků a toto téma se promítá i do dalších částí knihy, kde je prezentováno jak z hlediska osobního, tak i společenského.

Ztrácení jazyka se vine knihou jako nit a provází nás i druhou kapitolou s názvem *Sny*. Zde se autorka zamýšlí nad vlivem jazyka většinové společnosti, což je v jejím případě angličtina, a v této souvislosti vysvětluje obrat „Úspěch mluví anglicky“, jímž kapitolu uvádí (s. 61). Přestože mnozí lidé mohou mít obavy o budoucnost velkých jazyků, příp. jazyků většinové společnosti, například z důvodu přílivu migrantů, tyto obavy jsou dle autorky zbytečné. Jediný jazyk, o který se můžeme a máme bát, je právě jazyk migrantů. Ten totiž s největší pravděpodobností „nepřežije“. Zmíněný jev autorka ilustruje pomocí statistik týkajících se např. španělštiny v USA nebo různých odlišných mateřských jazyků ve Francii, přičemž ani angličtina, ani francouzština nejsou nijak ohroženy jazyky, kterými hovoří nově příchozí. Podrobně se dále pozornost věnuje úloze nového jazyka, příp. jazyka majoritní společnosti, a důvodům, proč je upřednostňován. Kromě již zmíněné zvýšené pravděpodobnosti úspěchu v životě roli hrají také společenské vazby a samotný status, se kterým je daný jazyk spojen.

Třetí kapitola s názvem *Dualita* stáčí naši pozornost směrem k myslí vícejazyčných mluvčích, která umožňuje jejím nositelům více náhledů na svět. Co víc, podle autorky si někteří bilingvní (nebo vícejazyční) jedinci myslí, že jazyk je portálem do alternativních forem bytí. Autorka uvádí zajímavé srovnání týkající se vyprávění příběhů stejnými mluvčími, ale v různých jazycích, a v této souvislosti představuje výsledky studie Michèle Koven. Bylo těžké uvěřit, že se jedná o stejný příběh vyprávěný stejným mluvčím, jelikož výsledné vyprávění se v závislosti na použitém jazyce tolik lišilo (s. 125–126). Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem. I platnost tohoto rčení autorka potvrzuje, když uvádí jeho anglický ekvivalent: „Naučíš-li se nový jazyk, získáš novou duši“ (s. 127). Otázkou však zůstává, co se děje s člověkem, který se ve svém jazykovém repertoáru jednoho z dříve používaných jazyků vzdá ve prospěch jazyka nového. Závěrečná část druhé kapitoly je věnována emocím. Jednak ve formě emoční vzdálenosti či blízkosti jazyka a uvažování či rozhodování v něm, jednak ve formě emočního náboje slov, případně jazyka jako celku. Kapitola končí krátkým zamyšlením se nad autorčiným doktorským studiem a nad těžkými začátky interdisciplinarity.

Slovo *Konflikt* v názvu čtvrté kapitoly odkazuje ke střetu mezi jazyky ve vícejazyčné myslí. První — mateřština — při příchodu dalšího jazyka ztrácí své výsadní postavení, a tím i hlavní pozornost. Soutěží s dalšími jazyky podobně jako nový přírůstek do rodiny, který se narodí a zkomplikuje život starším sourozencům (s. 166). A stejně jako se musí prosadit různí členové domácnosti, tak i jazyky se buď prosadí

a jsou slyšet hlasitě a čistě, nebo se začnou pomalu ztrácet, jako tomu bylo v případě autorčiny češtiny. Každý jazyk získává svoji funkci — jeden používáme doma, jeden s přáteli, jeden v profesní či školní oblasti.

Na tomto místě není možné nepřipomenout jméno velké buditelky v dané oblasti, a to Lucie Slavíkové-Boucher, ředitelky sítě Českých škol bez hranic, která dlouhodobě upozorňuje na nutnost podporovat děti, jež se svými rodiči žijí v zahraničí a pro něž je čeština mateřštinou. Proto poukazuje na nutnost pomáhat takovým dětem v rozvoji jazykových dovedností v češtině i mimo domov, viz např. Slavíková-Boucher (2020).

Julie Sedivy v páté kapitole s názvem Oživení vtipně komentuje úroveň angličtiny jako cizího jazyka a způsob jejího osvojení u svých příbuzných žijících v České republice, kteří, jak říká, se angličtinu nenaučili používat jako prostředek komunikace. A tak byla odkázána pouze na svoji češtinu, která se ale díky nemožnosti využít angličtinu začala pozvolna probouzet k životu, neboli řečeno slovy autorky, čeština jí začala postupně „probublávat“ do vědomí (s. 223). Přiznává, že jazyk, o kterém si myslela, že je ztracen, neodumřel, jen byl pohřben pod nánosem prachu a sutin jiných jazyků (s. 224). Autorka se také zamýšlí nad tím, jak lze předejít scénáři, kdy dochází k zapomenutí jazyka, příp. jeho utlačování jazyky silnějšími, a přemítá nad tím, jak nedopustit, aby takové situace nastaly. Zmiňuje mimo jiné program jazykových hnízd, jehož cílem je zachování zděděných jazyků skrze umožnění přirozeného kontaktu s jejich mluvčími. Uvádí se, že tento koncept vznikl v osmdesátých letech během pokusů o oživení jazyka Maorů na Novém Zélandu (s. 250). Kromě samotného jazyka Julie Sedivy musí oživit i to, co v jejím současném životě přítomno není, co však je součástí kulturního prostředí, z něhož pocházel její otec a do něhož ona sama patřila jen částečně. Právě to byl důvod, proč pro ni byl tatínek mnohdy „nečitelný“ (s. 270), a proto lituje, že na tuto cestu nenastoupila během jeho života.

Přestože se v poslední kapitole nazvané Domov může na první pohled zdát, že je hlavní pozornost soustředěna zejména na češtinu, závěr knihy se upíná na jazykovou situaci v Kanadě a na jazyky původního obyvatelstva. Jak již bylo řečeno výše, kromě osobních příběhů, v nichž ztrácí jazyk jednotlivci, se téma ztráty objevuje i v souvislosti s celými skupinami a se zánikem jazyků. Této problematice je věnována velká pozornost, a to nejen v této kapitole a nejen v kontextu Kanady.

Mohlo by se zdát, že předkládaná publikace je o ztrátách, smrti, plavání proti proudu a těžkosti bytí. Je tomu však naopak. Tato kniha je o naději, o víře, o tom, že se můžeme vydat po proudu a hledat sami sebe. Vypovídající je i grafická úprava. Slova Memory (paměť) a Speaks (promlouvá), jež tvoří název knihy, jsou totiž na přebalu umístěna pod sebou. Z jednotlivých písmen, z nichž jsou slova složena, vycházejí provázky různých barev a tvoří bludiště, na jehož začátku nikdy nevíme, kudy nás jednotlivé dráhy povedou, kam se po nich dostaneme, zda dojdeme až na konec a pokud ano, jak snadné to pak bude. Některé provázky se protnou, jiné v průběhu mění svoji barvu. Některé končí a dál už nevedou. Chtěla bych vyzvat čtenáře se zájmem o vícejazyčnost, aby se do tohoto bludiště nebáli vstoupit, a všem přeji, aby byl průchod co nejhladší. Knihu ocení každý, kdo se zajímá o problematiku vícejazyčnosti, rodiče, kteří nechtějí, aby jejich děti zapoměly svůj rodný

jazyk, a v neposlední řadě i vyučující, kteří se věnují příchozím žákům a studentům s odlišným mateřským jazykem, ať již dospělým, nebo dětem. Kniha čtenářům umožní lépe pochopit, co tito lidé skrze svoje jazyky prožívají a jaké dopady pro ně ztráta mateřštiny může mít.

BIBLIOGRAFIE:

Nekula, M. (2021): Čeština ve světě: slovo úvodem, *Naše řeč* 104(5), s. 281-283.

Pavlenko, A. (2005): *Emotions and Multilingualism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Slavíková-Boucher, L. (2020): Vícejazyčnost v praxi. Jak na to, doma i ve škole, in: Suchomelová, L. (ed.), *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka*, Akropolis: Praha. s. 141-148.